

İSLAM İKTİSADININ EKONOMİSİ

Rauf A. Azhar

iktisat yayınları

İktisat Yayınları – 30
İktisat Düşüncesi Dizisi – 9

Rauf A. Azhar, *İslam İktisadının Ekonomisi*

Çeviren: Hüsnü Tekin
Çeviri Editörü: Elif Selcen Çakıcı
Yayına Hazırlayan: Merve Akkuş Güvendi
Musahhih: Muhammed Aydın

Tasarım: Seyfullah Bayram

Çeviriye Temel Alınan Metin: Azhar, R., A.. (2010).
Economics of an Islamic economy, Leiden: Brill

Baskı: Osmanlı Mücellit Matbaacılık- Sertifika No: 29041
Plastikçiler Sitesi 1536 Sokak No.: 40 Yenimahalle / ANKARA
1. Baskı: İstanbul, 2019
ISBN: 978-605-69072-0-3

© İktisat Yayınları, 2019

Bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İktisat Yayınları
Rasimpaşa Mah. Rıhtım Cad. Nemlizade Sok.
Güleryüz Apt. No:9 Daire:3 Kadıköy / İstanbul
Tel / Faks: +90 (216) 418 20 10
www.iktisatyayinlari.com

İktisat Yayınları Nobel Akademik Yayıncılık ve
İslam İktisadi Araştırma Merkezi'nin ortak markasıdır.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Azhar, Rauf A.
İslam İktisadının Ekonomisi
1. Baskı, xx + 364 s., 19.5 x 25 cm
Kaynakça ve dizin var.
ISBN- 978-605-69072-0-3
1. Piyasa 2. Ekonomi 3. İslam iktisadı

İSLAM İKTİSADININ EKONOMİSİ

Rauf A. Azhar

Çeviren
Hüsnü Tekin

iktisat
yayınları

İktisat Düşüncesi Dizisi

Bu dizide, iktisadi düşünce ile ilgili tarihsel ve güncel eserlere yer verilmektedir. Dizide iktisat düşüncesinin geniş ilgi alanında dinler, medeniyetler, isimler, ekoller, kuramlar ile ilgili detaylı incelemeler ve karşılaştırmalı çalışmalara yer verilecektir.

Dizide Yayınlanan Diğer Kitaplar

S.M. Hasanuzzaman, *İslam İktisadının Fıkhi İlkeleri*

Zafar Iqbal, *Adalet: İslamî ve Batılı Perspektifler*

Hamdi Çilingir, *Vakıfta Amaç: Hanefi Vakıf Hukuku Çerçevesinde Bir İnceleme*

M. Akram Khan, *İslam İktisadının Sıkıntıları: Güncel Durum ve Geleceğin Bir Analizi*

M. Umer Chapra, *İktisadın Geleceği: İslami Bir Bakış*

Fatih Savaşan, Fatih Yardımcıoğlu, Şakir Görmüş, Süleyman Kaya, *İslam İktisadı Üzerine Söyleşiler*

Syed Haider Nawab Naqvi, *Ahlâklı Olmak ve İnsanın Esenliği Üzerine Görüşler: İslam İktisadına Bir Katkı*

Monzer Kahf, *İslam İktisadının Temelleri: Kurumlar ve Kuramlar*

Dizide Yayınlanacak Diğer Kitaplar

Araştırmacı Grubu, *Uluslararası İktisadi Kriz: İslami Perspektiften Bir Değerlendirme*

Seif Ibrahim Tag el-Din, *İslam İktisadının Temelleri*

Rauf A. Azhar

Eđitimine Lahor'da (Govt. College'dan BA ve Pencap Üniversitesi'nden MA) başladıktan sonra, Kanada'da McMaster Üniversitesi'nden ekonomi doktora derecesini aldı (1980). Uzun öğretim kariyeri boyunca, hem Pakistan'da (Uluslararası İslam Üniversitesi, İslamabad ve Orta Pencap Üniversitesi, Lahor) hem de Kanada'da (Wilfrid Laurier Üniversitesi, Waterloo ve Saint Mary's Üniversitesi, Halifax) dersler verdi. Son on üç yıldır, Guelph Üniversitesi ile ilişkili Toronto Kampüsü, Guelph-Humber Üniversitesi'nde ders veriyor. İlgi alanları arasında teknolojik değişim, mülkiyet hakları ve İslam iktisadı bulunmaktadır. Azhar'ın çalışmaları *Economic Development and Cultural Change*, *Journal of Developing Areas*, *Pakistan Development Review* ve *Pakistan Journal of Applied Economics*'in aralarında bulunduğu dergilerde yayımlandı.

Hüsnü Tekin

Yüksek lisansını ABD Duke Üniversitesi'nde "The Role of Islamic Financial Instruments in Promoting Turkey's Development" başlıklı teziyle tamamladı. Hâlihazırda Hazine ve Maliye Bakanlığında İdari ve Mali İşler Başkan Yardımcısı olarak çalışan Tekin, İstanbul Üniversitesi İslam İktisadı ve Finansı Doktora programına devam etmektedir. İşgücü piyasası, İslam ekonomisi ve finansı alanlarında çeşitli ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış makaleleri ve yine bu alanlarda yazılmış çok sayıda makalelere hakemlikleri vardır.

Ey Muhammed!

*De ki: “Şüphesiz benim namazım da, diğer ibadetlerim de,
yaşamam da, ölümüm de âlemlerin Rabbi Allah içindir.”*

(En’âm Sûresi, 6:162)

İçindekiler

Önsöz	xv
Türkçe Baskı İçin Önsöz	xvii
1. Giriş	1
2. İktisat Biliminin Temel Aksiyomları	17
3. Ekonomik Sistem ve Piyasa Ekonomisi	37
4. Kapitalizme Bakış	63
5. İslam İktisadının Temel Önergeleri	95
6. Bir İslam Ekonomisinin Özellikleri	125
7. İslam Ekonomisinin Yapısı	157
8. Faktörler ve Faktör Ödemeleri	189
9. Ribâ, Faiz ve Tefecilik	207
10. Fıkhn Ribânın Yasaklanmasıyla İlgili Görüşü: Klasik Dönemden Günümüze	249
11. Özet	305
Notlar	323
Kaynakça	345
Dizin	351

Ayrıntılı İçindekiler

Önsöz

Türkçe Baskı İçin Önsöz

1. Giriş

2. İktisat Biliminin Temel Aksiyomları

Giriş

Mevcut Öneriler

İtalyan Tarifi ve Batı Mutfağı

İtirazlar ve Alternatif Öneriler

3. Ekonomik Sistem ve Piyasa Ekonomisi

Ekonomik Sistem: Genel Çerçeve

Ve Piyasa Sistemi

Ancak O Zaman Bu Bir Karışık Çantadır

Hükûmetin Ekonomik Rolü

4. Kapitalizme Bakış

Giriş

Terminolojik Mayın Tarlası

Smith ve Sonraki Azizler

Marjinalizm ve Zaman Tercihi

Teori Sarpa Sarıyor

Geleceğe Dönüş

Knight ve Bedavacılar (Free Riders)

Öz Sermayeden Eşitliğe

Ve Etkinlik Üzerine

5. İslam İktisadının Temel Önergeleri

Bazı Ön Bilgiler

Asgari Set

İslam İktisadında Değer Önergeleri

Adalet ve Optimallik

6. Bir İslam Ekonomisinin Özellikleri

Giriş

Mülkiyet Sahipliği

Özgür İrade, Seçim Özgürlüğü ve Kişisel Çıkar

İslam İktisadında Tüketici Teorisi

7. İslam Ekonomisinin Yapısı

Piyasa Mekanizması ve Rekabet

Üretim ve Takas Modeli

Piyasa Mekanizması ve İslamî Ekonomide Rekabet
Mülkiyet Hakkının Belirlenmesi ve Uygulanması

8. Faktörler ve Faktör Ödemeleri

Dağılım Teorisine İlişkin Bir Değerlendirme
Arka Plan
İslam İktisatçılarının Bakış Açısı

9. Ribâ, Faiz ve Tefecilik

Giriş
Ribâ El-Cahiliyya
Kronolojik Konular
Kur'ani Bakış Açısı ve Tarihi Kanıtlar
Yasaklamanın Gerekçeleri
Fıkıh Yorumu
Ribâ el-hadis

10. Fıkıhın Ribânın Yasaklanmasıyla İlgili

Görüşü: Klasik Dönemden Günümüze

Klasik Dönemler

Temel Gerçekler
Ribâ el-Hadis Hususu Üzerine
Odaklanmak
Ribâ el-Hadis'in Kapsamının Genişlemesi
Finansman Seçenekleri

Cesur Yeni Dünya
İslamlaşma Süreci
Caiz Olan Alternatifler Meselesi
Hüküm Verme İkilemleri
Hüküm Verme İkilemlerinin Ötesi
Endeksleme Konusu
Son Gözlemler

11. Özet

Temel Konular
Önemli Konular

12. Kaynakça

13. Dizin

Önsöz

Tüm zorluklara rağmen bu çalışmayı tamamlamayı bana nasip ettiği için Allah’a şükürler olsun. Bu çalışmanın yayımlama aşamasına gelmesi özellikle son on yılda olmuştur. Bu süreçte bir çok zorlukla karşılaştım. Bunların bir kısmı çalıştığım üniversitedeki araştırmalar için lojistik destek eksikliği ile ilgiliyken bir kısmı da, hatta daha da ürkütücü olanı, İslamî çalışmalar konusunda gerekli olan resmi eğitim eksikliğinden kaynaklanıyordu. 1990’ların sonunda, daha sonra Merkezi Pencap Üniversitesi olarak bilinecek olan üniversitedeki görevime atandığımda, MBA öğrencileri için para ve finans konusunda bir kurs önermeye başladım. Ribâ konusunda devam eden tartışmalar ışığında bu kursun konuları içerisine İslamî finansın bir bölüm olarak eklenmesinin bir zorunluluk olduğunu hissettim. Bu olay tam da Pakistan Anayasa Mahkemesindeki meşhur ribâ davasının yargılandığı zamana denk gelmektedir. Bunun da bir sonucu olarak İslamî finans konusu biraz önce bahsetmiş olduğum kurs içeriğinin üçte birini oluşturdu. Dersin içeriğine dahil edilen materyallerin bir kısmına benim sunduğum şekli ile ulaşmak oldukça güçken bir kısmı da her yerden temin edilebilecek nitelikteki materyallerdi. Doğal olarak öğrenciler ulaşılması güç olan materyalleri elde etmek için güçlük yaşıyorlardı ve benden İslam iktisatçılarının bile eserlerinde olmayan söz konusu bu kaynaklara daha rahat bir şekilde ulaşabilmek için ricada bulundular. Ben de gördüğüm bu talebi karşılamak için elinizdeki eseri kaleme aldım. Karşılaştığım en temel zorluk İslamî finansın en hatırı sayılır yöntemlerinden biri olarak varsayılan mudârebe yoluyla kâr paylaşımı ışığında finansal aracılık teorisini göz önünde bulundurularak açıklanması gerektiği idi. Burada, finansal araçlar saf araçlar olarak göz önünde bulunduruldu ve konvansiyonel finasta olduğu gibi konvansiyonel modelin kendi varlıkları ve borçları arasındaki bağa yönelik ayırım, yani bunların bağımsız olarak ele alınması ya da daha ziyade otonom yükümlülükler olarak ele alınması, ve dolayısıyla bunların benzer bir şekilde bağımsız birer varlık olarak ele alınması kabul edilemez bir durumdu. Öğrencilerin bu tür zorlukları göz önünde bulundurulduğunda, dersin bu bölümü için kullanabilecekleri bir metin ihtiyacını hissettim. Sıklıkla kendim bir şeyler yazmayı düşündüm ancak her seferinde yazma konusundaki engellerden dolayı bu fikirden vazgeçtim. Çünkü bu konuda bir şeyler yazmak

için lojistik engellerin yanında tefsir, hadis, fıkıh gibi benim çok da yetkin olmadığım bir çok İslamî ilim alanında bilgi sahibi olmak gerekiyordu. Ve zaman böylece akıp geçti.

İslam iktisadı üzerine yapmış olduğum okumalar İslam iktisadının mantıksal açıdan bazı problemleri yanlarını fark etmeme neden oldu. Yıllar geçtikçe, İslam iktisadı ile ilgili bir şekilde hatırı sayılır bir okuma materyali topladım. Ancak bunları çok ciddi bir şekilde okumamıştım. Artık tüm zorluklara rağmen, bu konuda bir kitap yazma fikri üzerine araştırma yapmak için ciddi okumalar yapmak gerekiyordu. Bu konuda projeyi devam ettirmek için kendimi rahat hissetmeden önce kendimi bir şeyler yazma konusunda emekleyecek bir aşamaya gelmek için gerekli alanlarda yeterli bir kapasiteye ulaşmam bir kaç yıl aldı. Bu sürece 2002 yılında Anayasa Mahkemesinin ribâ davasını yeniden açması da biraz katkı sağladı.

Kitap yazma konusunda sıklıkla ortaya çıktığı gibi son tahlilde yazdığım şey başlangıçta yazmayı düşündüğüm şeyden oldukça farklı oldu. Projeye başlamaya karar verdiğimde aklımda kitapla ilgili kabaca altı bölüm vardı. Bunlar kabaca 1.,3.,4.,6. ve 9. Bölümlerde sunmuş olduğum materyallerle ve kâr-paylaşım modeli olan mudârebe adı altında zamanlar arası seçim modeli konusunda sunmuş olduğum bir makalem ile ilgiliydi. Her ne kadar önceden örneğin Abdullah Yusuf Ali'nin Kur'an üzerine yorumları gibi okumalar yapmış olsam da, ribâ konusunun ne kadar karmaşık bir konu olduğunu idrak edememiştim. Belki de ribâ konusu fıkıhtaki en zor meseleydi. İslami iktisatçıların ribânın modern bir yorumunu ifade ettiklerine inanmıştım. Söz konusu iktisatçıların ribâ konusundaki bir kar-paylaşım modeline ihtiyaç olduğu yönündeki pozisyonlarını kitabın sonraki bölümlerinden birine koyabileceğimi ve daha sonra kendi modelimi sunabileceğimi ve son olarak da bir sonuç bölümü koyabileceğimi düşünmüştüm. Kendi modelimde elde edildiği üzere optimallik şartları ile ilgili bazı problemler gördüm: İslami iktisadın kendi anlatımında, mudâribin girdisi zamanlar arası bir olgu olarak göz önüne alınmıyordu. Bu zorluğun mudâribin girdisini işgücünden ziyade bir beşeri sermaye uygulaması olarak göz önüne alınması ile giderilebileceğini düşündüm ve böylece optimallik şartları oluşmuş olacaktı. Bu makale son haline geldiğinde kitap ile büyük oranda ilgisiz bir hal aldı: İslami iktisatçıların ribâ konusunda yazdıklarına olan güvenim farklı bir şekil almıştı. Şimdi artık bu konu ile ilgili yazmayı düşündüğüm bölüm kitapta başkalaşmış iki büyük bölüm haline gelmişti.¹

Bu kitabı 2004 yılının sonlarına doğru yazmaya başladım ve 2005 yılının sonunda kitabın 10 bölümünü yazmayı bitirdim. Kitabın 11. Bölümü kitabın Brill'de baskıya hazırlanma süresi sırasında 2009 yılının Mart ayında yazıldı. Tamamlanan 10 bölüm 2006 yılının Mart ayında Brill'e gönderildi. Bir iletişim kazası sonucu 8 aylık bir kayıp söz konusu oldu. O dönemde Kanada'ya geri taşınma süreci dolayısıyla neler olduğu hakkında bilgi edinmemi engelledi. Kitabın gözden geçirilme süreci iki buçuk yıl sürdü. İlk gözden geçirme raporu bir kaç ay içinde hızlı bir şekilde

1 Makale nihayetinde ,sunulan seminerden 5 yıl sonra, 1992 yılında yayımlandı. Ausaf Ahmad ve Kazim Raza Awan, *Lectures on Islamic Economics*, Jeddah: Islamic Research and Training Institute, Islamic Development Bank, 1992, ss. 217-42. Makalenin dizgilerini son düzeltme için göndermedim ve sonunda kitabın bir kopyasını aldığım da bazı stopaj hataları olduğunu fark ettim.

bana ulaştı fakat ikinci gözden geçirme raporunun tarafıma ulaşması oldukça uzun zaman aldı. Bunun muhtemel sebebi kitabın gözden geçirilmesinin disiplinler arası bir uzmanlık gerektirmesi ve bunun için uygun bir uzmanın bulunması ile ilgili zorluk nedeni ileydi. Dolayısıyla kitabın ilk 10 bölümü, gözden geçirme sürecindeki bazı düzeltmeler hariç, orijinal hali ile basıldı. Kuşkusuz 4 bölüm ve bununla ilgili olarak 8. Bölümün bir kısmı bazı bölümleri daha sonraki gelişmeler ışığında revize edilebilmiştir. Ancak bu bölümlere ilişkin analizim beklendiği şekilde olduğu için bu bölümlere ilave yapma ihtiyacı hissetmedim. Kitabın konusu tartışmalı bir konu olmuş olsaydı, kitabın yazılması ile yayımlanması arasındaki zaman farkı nedeniyle kitap güncelliğini yitirebilirdi. Neyse ki durum böyle değildi: Bu çalışmada ele alınan konu, özellikle de ribâ ile ilgili kısım, uzun süreler boyunca ele alınacak ve tartışılacak bir konu olacaktır.

Her ne kadar bu çalışma yapmaya değer bir çalışma olsa da, bireyleri benzer bir ilgi konusunda konumlandırmak ve zihinleri bu kitabın ana hatlarını tartışmak üzere yönlendirmek ve cevap aradığım sorulara ele almak oldukça zor bir durum olduğu için bu kitabı yazmak uzun ve yalnız bir yolculuktu. Kitabın ilk bölümünde, kabaca 4. Bölüm, ortaya konulan durumu kolay bir şekilde idrak edenler yani bir iktisat eğitimi almış olanlar, ileride nasıl bir yol izleneceğini neredeyse idrak edemediler. Gerçekten, hatta bu kimseler bu bölümün temel noktasını görme konusunda yanlıya bile düşmüş olabilirler, özellikle de 3. Bölümdeki materyalleri. Ve, bu iki bölümü birbirine bağlayan argümanları bir kenara bırakırsak, kitabın 5. Bölüm ile başlayan daha sonraki bölümlerindeki konularda ifade edilen konuyu anlayanlar genel olarak ilk bölümde neyin ortaya konduğu konusuna bile aşina olamayacaklardı. Bu iki bölüm arasındaki bağlantıyı kuran ve ifade edilen argümanı kolayca idrak eden tek grup İslam iktisatçılarıydı. Ancak bunların durumunda ise bu çalışmanın söz konusu İslam iktisatçılarının kendi söylemleri ışığındaki eleştirilerini ya da sadece duygusal nedenlerden ötürü bile olsa sempati duydukları söylemleri iyi bir şekilde bertaraf edilebileceğini düşünmüyordum. Dolayısıyla elimdeki materyallerin nasıl düzenleneceği ve yorumlanacağı hususunda tamamen kendi yargılarıma güvenmek zorundaydım. Bu yüzden açıktır ki herhangi bir hata veya göz ardı etme konusundaki sorumluluk tamamen bana aittir ve Allah'ı 'alam. (En doğrusunu Allah bilir.)

Kendi görüşlerine sempati duyan fakat kendi eserlerinde bunu tamamen yansıtmayan İslam iktisatçıları ve belki diğer bazı iktisatçılar açısından İslam iktisadı konusundaki bazı ifadelerim oldukça sert bulunabilir. Bazılarını kişisel olarak tanıdığım bu kişilere sadece söylediğim her şeyin içtenlikle söylendiğini ifade etmek isterim. Ayrıca bu kişilerin de samimiyetinden şüphemin olmadığını ifade etmek isterim. Benim hayal kırıklığım temel olarak bu kişilerin söylemlerindeki özensizlikle ilgilidir. Özellikle de belirli bir konuda şayet bir şey önerildi ise bunun İslami tutum olarak önerilmesi idi. Yine de tüm bunlarda eğer bazıları meşru eleştiri sınırlarımı zorladığımı düşünmüş ise bu kişilerin hoşgörülerine sığınıyorum.

Bu gibi bir çalışmada katkısı bulunan kişilere teşekkür etmek adettendir. Bu tür çalışmaların doğası gereği çalışmanın yapılabilmesi için katkı sunan herkese dolaylı olarak bir borçluluk söz

konusudur. Dolayısıyla kendi düşüncelerimin oluşmasına katkı yapan entelektüel bilgi birikimin oluşmasında emeği geçen tüm eski ve o kadar eski olmayan bilim insanlarına, burada herhangi bir isim zikretmeksizin minnetlerimi sunuyorum. McMaster Üniversitesinden Profesör Syed Ahmad'e bazı bölümleri okuduktan sonraki sözleri için ve her zaman kitabın yayımlanma sürecine ilişkin ilgisi için teşekkürlerimi sunuyorum. Kitabın sunumunun daha da berraklaşması için yapmış oldukları düzenlemeler nedeniyle Brill'e de teşekkürlerimi sunuyorum. Son olarak, şunu da ifade etmeliyim ki mevcut şartlar altında internet arama motorları olmasa idi benim bu kitabı yazmam en azından bu çalışmanın elinizdeki şekle gelmesi mümkün olmayacaktı. Dolayısıyla her ne kadar bu teknolojinin yanlış kullanımları olsa da söz konusu teknolojinin ve diğer benzer teknolojilerin geliştirilmesinde emeği olanlara teşekkürlerimi ifade ediyorum.

Sıklıkla İslamî bilimlerin çeşitli alanlarındaki İslami literatüre referans verirken “klasik zamanlar” terimini sıklıkla kullanmışımdır. Bu terimi farklı bilim adamları farklı zamanlar için kullanmış olabilir ve erken, orta, klasik zaman terimlerinin kullanımı açısından daha fazla açıklık getirilmesine ihtiyaç olabilir. Böyle bir açıklık getirme ihtiyacı hissetmedim. Bu çalışmada klasik zaman terimi Suyûtî'den başlamak üzere İslami bilimlerin başlangıcından 15. Yüzyılın sonuna kadar oldukça geniş bir anlamda kullanıldı. Çoğunlukla Arapça olan başka alfabelerin çevrilmesinde *International Journal of Middle East Studies* tarafından kullanılan yöntemi izledim. Bu yöntemde belirtici işaretler *ta marbuta* yapı halleri dışında göz ardı edilir. Söz konusu çevirilerde başlıkların başlangıçları dışında sadece İngilizce olarak büyük harfle yazılabilen kelimeler büyük harfle yazıldı. Arapçadaki tüm belirli isimlerin başında kullanılan belirlilik takısı olan *al* takısını kullanmadım. Ancak bu takıyı referans listelerine dahil ettim. Orijinal telaffuzundan oldukça farklı bir şekilde telaffuz edilen Mekke hariç İngilizcede yaygın olarak kullanılan yer isimleri kendi kullanım şekilleri ile verildi.

Umarım ki, böylesine bir çalışmanın doğası gereği İslam iktisadı konusunda bazı soruların açıklığa kavuşturması beklenebileceği için, bazı soruların açıklığa kavuşması konusunda başarılı olabilmışimdir. Bu konuda daha yapacak çok iş var. Bunların sadece bazılarını sonuç bölümünde ortaya koydum. Umarım ve dua ederim ki söz konusu bölümde ifade ettiğim hususlar ve diğer ilgili hususlar İslami ekonominin bilimsel olarak daha yüksek bir söyleme sonuçlanabilmesi adına başkaları tarafından ele alınır ve çalışılır. Hepsinden ötesi, Kur'an'daki ifadesi ile *wa-matawfiqi illa bi'llah* her şeyin yaratıcı olan yüce Allah'a derim şükranlarımı ifade ediyorum.

Rauf A. Azhar

6 Nisan 2009

Türkçe Baskı İçin Önsöz

İslam İktisadının *Ekonomisi* isimli kitabımın İslam İktisadı Araştırma Merkezi (İKAM) tarafından Türkçe çevirisinin basılıyor olması beni gerçekten onore etti. Bu tür fırsatlar, herhangi bir yazara orijinal baskıdaki önsözün ötesinde aradan geçen süreçte kendi tecrübeleri çerçevesinde oluşan birkaç gözlemi, okuyucuya aktarma anlamında yeni fırsatlar sunar. Ve ayrıca bu yeni okuyucuların Türkçe bilenler olması da ayrıca mutluluk verici bir durum. Oldukça uzun bir belirsizlik döneminden sonra önümüzdeki yıllarda Türklerin ve genel olarak Müslüman entelektüellerin İslamî ilimlere katkısı hususunda şayet bu bir kaygı değilse oldukça iyimser olmam için nedenlerim var. Elinizdeki kitabı, Türkçeye çevrilmesi için seçtikleri için ve bu süreçte harcadıkları çaba için İKAM’a teşekkürlerimi sunuyorum. Özellikle anlaşılması zor yazım ve anlatım tarzıma rağmen kitabın çevirisini yapan Hüsnü Tekin’e de teşekkürü bir borç bilirim. Fakat tüm bunların ötesinde, evrende hiçbir şeyin onun iradesi dışında gerçekleşmediğinden (*inşallah ve biüzzillah*) tüm bunlar için Allah’a (c.c.) şükürler olsun. Çeviri süreci zamanla sürdürmesi oldukça güç olan, sürekli olarak bir odaklanma isteyen ve oldukça çaba gerektiren zahmetli bir iştir. İfade edildiği gibi “çeviride çok fazla kaybolmadıklarını” umut ediyorum. Yalnız Allah (c.c.), bu çabaların nihai sonuçlarına bakmaksızın bizim samimi gayretlerimizi dikkate alarak merhametini esirgemeyeceği için inşallah Rabbim hem çeviri sürecinde katkısı olanların hem de benim çabalarımı takdir eder.

Müslüman âlimlerin mevcut küresel ekonomik sistem ile ilgili kabulleri hususundaki temel sıkıntılardan birisi, söz konusu Müslüman âlimlerin birkaç yüzyıldır özellikle de geçtiğimiz yüzyıldaki İkinci Dünya Savaşı sonrasında “Washington Konsensüsü” olarak bilinen kapitalizm biçimini -bir tür piyasa sistemi- göz önünde bulundurmalarıdır. Müslüman okuyucuları, Batı’nın sosyolojik, politik ve ekonomik kültüründeki aşırılıkları hususunda (4. Bölüm) ve aynı zamanda 2. Bölüm’de gösterildiği üzere kapitalizmin piyasa ekonomisinin tek formu olmadığı hususunda bilgilendirmek adına, sistemin özellikle Sanayi Devrimi sonrası süreç boyunca geçirdiği evrimin takip edilmesinin uygun olacağını düşünüyorum.

Bu kitabı yazarak Brill'e yayımlanması için göndereli tam 14 yıl olmuş. Kitabın Aralık 2009'da nihai baskı için gönderilmesinden son yayına kadar geçen zaman alışılmadık derecede uzun oldu. Bu gecikmenin bazı nedenleri, orijinal önsözde ifade edilmişti. Bu aşamada, bugüne kadar geçen zaman diliminde kapitalizmin "Büyük Buhran" olarak adlandırılan 1930'lu yıllardaki ekonomik krizden sonra en şiddetli ekonomik krize 2008 yılından başlayarak girdiğini vurgulamak gerekir. O zamanlarda, yeni gelişmeler ışığında kitaba ilave edilebilecek herhangi bir şey olup olmadığı hususunda ilgili bölümleri yeniden gözden geçirilmesi hususunu göz önüne almak zorundaydım. Bölümler üzerinden yeniden geçtikten sonra ilk-orijinal- önsözde ifade ettiğim gibi herhangi bir değişiklik yapmamaya karar verdim: Bir bakıma, olanlar aslında okuyucunun kitapta zaten ifade edilenler ışığında beklemeyeceği bir şey de değildi. Fakat şimdi, 10 yıl sonra, kapitalizmin sıkıntıları daha da ciddi bir noktaya geldi. Bu durgunluğun en şiddetli döneminde bile dizginlenemez bir şekilde kâr peşinde koşma güdüsü Zengin Dünya'da gelir adaletsizliğinin daha da artmasına neden oldu (Bu nokta, Thomas Piketty tarafından güzel bir şekilde gösterilmiştir).¹

Kapitalizmin bu açmazda gelmesinde birçok neden vardır. Bunlardan bazılarını, okuyucunun açık bir şekilde görebileceği üzere ilgili bölümde ele aldım. Ancak kitabın herhangi bir yerinde ele alınanların ötesinde kapitalizmin bu noktaya gelmesinin nedenlerinden biri de ölçek ekonomileri adı altında gerekli rekabet ortamının olmamasından kaynaklandığını ifade edebilirim. Piyasadaki oyuncuları disipline eden bir güç olarak Adam Smith'in rekabet konusundaki vurgusu -asırlık elmas-su paradoksunu çözmek için- herkes tarafından kolay bir şekilde anlaşıldı ancak hiç kimse bunların söylendiği ve yapıldığı zaman o ekonomilerde hiçbir şey görmedi. Bir kimse gönüllü değiş tokuşun her iki tarafı da memnun ettiğini kolayca kabul edebilir ancak faydanın dağılımına bakıldığında belki de bir tarafın -tüm ekonomik gücü elinde bulunduranın- bu değiş tokuştaki neredeyse tüm faydayı elde ettiği görülecektir. Yani Piketty'nin kapitalizmin mevcut durumu ile ilgili olarak kaygı duyduğu şey tam olarak budur. 7. Bölüm'de İslam ekonomisindeki üretim ve değiş tokuş modelinde rekabetin rolüne vurgu yapmak için bu noktaya basit bir şekilde ancak son derece faydalı bir şekilde dikkat çekmeye çalıştım. Üzücü bir şekilde ifade ettiğim gibi bu nokta, çağdaş İslamî iktisatçıların eserlerinde tamamıyla göz ardı edilmektedir. Üstelik söz konusu eserlerle ilgili tek problem bu da değildir. Bu kitabı okurken fark edeceğiniz üzere elinizdeki bu eser biraz önce ifade edilen çağdaş İslam iktisatçılarının eserlerine birçok noktada aykırı bir kitaptır.

Son tahlilde eğer kapitalizm, insanların çoğu için daha eşitlikçi bir rekabet ortamı sunacak bir kurum oluşturma hususunda başarısız olmuşsa (3. Bölüm'de göstermeye çalıştığım üzere) bu durum aslında bir tür piyasa ekonomisi olan İslam ekonomisi ve böyle bir ekonomiyi inşa etmek üzere çaba sarf edenler açısından içerisinde söz konusu eşitlikçi bir rekabet ortamını oluşturacak bir İslam ekonomisi oluşturma açısından büyük bir fırsattır. 11. Bölüm'de ifade ettiğim üzere,

1 Piketty, T. (2014). Capital in twenty-first century. Harvard College (İngilizce Çeviri).

bunu yapma hususunda başarısız olunursa özellikle de finansal piyasalarda, İslam ekonomisini kapitalist ekonomiden ayırmak oldukça güç olacaktır. Bu amaçla gerekli kurumların tesis edilebilmesi ve mülkiyet hakları yapısını geliştirilebilmesi ve 9. ve 10. Bölümlerde ifade edildiği üzere ribânın olmadığı bir finansal sistemin tesis edilebilmesi için şu an mümkün görünmemekle birlikte benim görüşüme göre, bir İslamî ekonomiyi kapitalizmden ayırt etmek için vazgeçilmez olan bir çabayı zorunlu kılmaktadır.

Rauf Azhar

Ocak 2019

Toronto